

STUDIJE

INKULTURACIJA KATEHEZE U SOCIJALIZAM

Špiro Marasović

Poznato je da ni u jednom društvu ne vlada neka predestinirana harmonija, koja bi a priori onemogućavala kobni raskorak između »prave riječi«, »pravog vremena« i »pravog mjesta«. Bilo je, i još je uvijek, ideal izgovoriti pravu riječ u pravo vrijeme i na pravom mjestu. To vrijedi ne samo za riječ nego i za čin. No kako predestinirane harmonije nema, ideali ostaju objekti truda i budnosti. Neponovljivost situacije stvara mogućnost proigravanja šansi, tj. mogućnost da se prave riječi izgovore ili u krivo vrijeme ili na krivom mjestu. Ozbiljnost ili bezazlenost takvih promašaja ovisi o ozbiljnosti riječi koja je trebala biti izgovorena i čina koji je trebao biti učinjen. Kad se radi o Božjoj riječi, taj propust može biti sve prije nego bezazlen.

Ono što je ovdje sadržano u izrazima »pravo mjesto« i »pravo vrijeme« isto je što i sociološki pojam *kultura*. No kako je fenomenologija kulture raznolika i promjenljiva, govorimo o raznim i mnogim kulturama. Božja riječ, međutim, jest jedna i jedinstvena.

Budući da je upućena u svaku kulturu, nužno svaku i nadilazi. Ali *nadilaženje* nije, i ne smije biti, isto što i *razilaženje*. Ovo potonje može biti kobno!

»Nema dvojbe — piše Pavao VI. — da je rascjep između Evanđelja i kulture drama našeg vremena, kao što je bio slučaj i u drugim razdobljima. Treba stoga da se sve poduzme u smjeru plodnog evangeliziranja kulture, odnosno, još točnije rečeno, kulturâ. U sučeljenju s Radosnom vijesti one moraju biti preporođene. Do takva sučeljenja, međutim, neće doći ako Radosna vijest ne bude naviještena.«¹

U toj evangelizaciji kateheza služi kao sredstvo.²

I. Kateheza između akcije i re-akcije

Čovjek, kao *terminus ad quem* i evangelizacije i kateheze, dan je u sve-

¹ »Evangellii nuntiandi«, 20

² »U evangelizaciji se ne smije zanemariti jedno važno sredstvo, a to je katehizacija.« Isto, 44

ukupnosti svojih osobnih i društvenih uvjetovanosti. Dan je ne samo u okviru neke kulture nego i kao njezin reprezentant, kao njezina konkretizacija i fenomenologija. A fenomenologija određene kulture kroz čovjeka jest ujedno i fenomenologija samog toga čovjeka. Zato se evangelizira ne samo čovjek, nego i njegove kulture.³

Gaudium et spes kaže da riječ »kultura« općenito: »...označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija svoje mnogostruke duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, (podcrtao Š. M.), i to u obitelji, kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno, tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da služe napretku mnogih, dapače cijelog čovječanstva.«⁴

Suočena s tako zamršenim terminusom ad quem, kateheza može zauzeti dvostruki stav: a) aktivni i b) re-aktivni.

a) Aktivna kateheza

Pod katehezom uopće razumijevamo — prema *Poruci Božjem narodu* s Biskupske sinode 1977. u Rimu — crkvenu djelatnost »koja se traži za stalno živo i djelotvorno širenje riječi Božje i (za) dublju spoznaju osobe i poruke našega Gospodina Isusa Krista, (djelatnost) koja se sastoji u smišljenom i postupnom odgajanju u vjeri

³ »Sve što smo upravo rekli mogli bismo ova-ko sažeti: važno je da se evangelizira kultura i kulture čovjeka, ali ne dekorativno, površinski lakirano, nego životno do samih korijena, u bogatom i širokom smislu što ga ti izrazi imaju u »*Gaudium et spes*«, polazeći uvijek od osobe i vraćajući se uvijek k odnosima među osobama i odnosu s Bogom.« Isto, 20

⁴ »*Gaudium et spes*«, 53

spojenom s neprestanim sazrijevanjem te iste vjere.«⁵

Normalno bi bilo da ta crkvena djelatnost, koju nazivamo katehezom, bude neka aktivna djelatnost u odnosu prema danim kulturama. Nije, naime, svaka djelatnost ujedno i akcija. Akcija, ili aktivna djelatnost, samo je djelatnost koja u sebi sadržava neku *inicijativu*, koja je na bilo koji način *izvorna* i *autohtona*. Samo takve akcije i jesu kulturotvorne, a to znači relevantne u sveukupnosti čovjekova života, koju nazivamo kulturom. Ostalo su nusprodukti čije je bivovanje akcidentalno i inflacijsko. Ono, po sebi, nije dio kulture, u nju niti ne spada, već je jedino njezina popratna pojava.

Svojstvo aktivne kateheze, prema tome, nije u tome da se ona *prilijepi* uz neku kulturu, nego, naprotiv, u tome da se ona *ukorijeni* u dotičnu kulturu.⁶ Ne kao da se kateheza parazitski smjesti u neki inače samostojni korijen neke kulture — kao da sama nema svoje vlastite izvore životnih sokova — nego da se dubinski ugradi u cjelokupno kulturno tkivo, da ga prožme već iz korijena, kako bi se izbjeglo eventualno is-korjenjivanje vjere.

Ukorijenjenost je samo druga riječ za *utjelovljenje*, a ono, pak, poznaje svoju zakonitost zbivanja, po kojoj ono nikad ne može biti samo »davanje«, nego mora biti i »primanje«.⁷ *Davanje* i *primanje* su znakovi organske povezanosti kateheze u neku određenu kulturu. Međutim, krivo bi bilo misliti

⁵ »Poruka narodu Božjem«, Uvod

⁶ »... Kršćanska se poruka mora ukorijeniti u ljudskim kulturama, prihvaćajući ih i preobražavajući. U tom se smislu smije govoriti o katehezi kao o nekom sredstvu »inkulturacije«. Isto, 5. S tim u vezi usp. i V. BAJSIĆ, »Krštenje kao inkulturacija«, u »Bogoslovska smotra« (1978.) 1—2, str. 36—43.

⁷ »Poruka narodu Božjem«, 5

da je u našem slučaju sasvim jasno što tko »daje«, a što »prima«, kao da bi bila riječ o nekoj robnoj razmjeni. Inkulturirana kateheza i sama postaje *dijelom kulture*, budući da ona nju kreira i jer prema njoj ima aktivni odnos. A kako se sve zbiva kao eminentno *crkvena* djelatnost, aktivna kateheza mora biti način djelovanja Duha koji je Crkvi obećan i dan. Pod vodstvom Duha Svetoga i sama postaje načinom njegova nadahnutog, a to znači i inicijativnog djelovanja. Takva kateheza preuzima uvijek inicijativu, pa mijenja le se okolnosti kako mu drago. Budući da svojim »utjelovljenjem« u neku kulturu u sebe prima i sve ono što te ljude veseli, straši i muči — a to znači da prima i sve ono što vapi za promjenama i rješenjima i što im prethodi! — svojim sinkroniziranim »davanjem« i »primanjem« aktivna kateheza neizbježno sudjeluje na stvaranju novog. Budući da u samom korijenu trpi »porodajne muke« — jer je ukorijenjena! — ona nužno ima i viziju rađanja i rođenja novoga.

b) Re-aktivna kateheza

Bilo bi najbolje kad bi se moglo dokazati da je bespredmetno govoriti o reaktivnoj katehezi i kad bi ona spadala u svijet izmišljotina. Ali, nažalost, nije tako. Krivo ili nikako shvaćena, odnosno krivo prihvaćena inkulturacija redovito poprima re-aktivno (ili re-akcijsko) obilježje. Zatečenost novonastalim situacijama — baš zbog toga jer su one posljedice svega prije nego neke aktivne kateheze; — kao i nesposobnost da se njima ovlada, prisiljava takvu katehezu — kad već ne može više stvarati, *agirati* nove situacije — da na njih samo *re-agira*. Takva kateheza pre-

pušta teren svima i svakome, što znači da je, u biti, pasivna.

Jedna od osnovnih osobina reaktivne kateheze jest i njezino vječno bavljenje »analizom situacije«. No kako je ta situacija fluidum a ne statika, razumljivo je da je ona — čim je kateheza došla s analizom do kraja — već postala nešto drugo. Stvarnost toj vrsti kateheze stalno bježi, uvijek je nešto drugo, nešto što prijeti i ugrožava, na što treba reagirati i od čega se valja braniti. Najviše što reakcijska kateheza može postići jest akomodacija, nikako pak inkarnacija i inkulturacija. Akomodacija, međutim, samo je prikriveni raskorak između kateheze i kulture, ali ne i njegovo nadilaženje. Iza akomodirane kateheze ostaje vjera kao inflacijska pojava u društvu, ostaje dvostruki moral i dvostruki život — vjera kao ideologija itd.

II. I datost socijalizma u nastajanju jest neki kulturni »Caro«

Socijalizam, kao društveni pokret, kao vrijednost i kao kultura, spada u one stvarnosti koje su katehezu zatekle nesprenom i na koje ona još uvijek relativno slabo reagira. Pa ipak, socijalizam je od 1917. g. svjetska stvarnost. I to stvarnost koja se sve više širi. Ta stvarnost nije tek jedan od načina proizvodnje koji bi za vjeru i katehezu i onako bio bez neke veće važnosti. Socijalizam ima i svoju teoriju i svoju praksu. On ima i goleme teritorije na kojima se ta teorija nastoji provesti u život. Socijalizam ima svoju skalnu vrijednosti i svoju antropologiju, svoju viziju budućnosti i svoju metodologiju. On je i cilj, i ideal, i nastojanje u isto vrijeme. Stoga socijalizam u se-

bi uključuje i sve one momente koji su konstitutivni za pojam »kulture«, kako ih donosi *Gaudium et spes*.

»Prema tome — zapisano je u tom dokumentu — ljudska kultura sadrži nužno povijesni i socijalni aspekt te ta riječ često poprima sociološko, pače i etnološko značenje. U tom se smislu govori o više kultura. I doista, *različite zajedničke životne prilike i različiti oblici organiziranja životnih dobara niču iz različitih načina kako se čovjek služi stvarima, kako radi, kako se izražava, kako prakticira svoju vjeru i kako stvara zakone i pravne institucije, kako unapređuje znanost i umjetnost i kako njeguje lijepo.*«⁸ (Podcrtao Š. M.)

Očito je da u tako široko poimanje kulture potpada i socijalizam, koji, kao takav, postaje svojevrsan *terminus ad quem* suvremene kateheze. Ali odnos socijalizma prema katehezi, i obratno, nije bez teških problema, koji, opet sa svoje strane, nisu bez pedigreea.

a) Historijski i povijesni socijalizam

Razlikovanje između »historijskog« i »povijesnog« socijalizma analogija je onom razlikovanju u protestantskoj teologiji između »povijesnog« i »historijskog« Krista. Pri tome pod »historijskim« socijalizmom razumijevamo kon-

⁸ »*Gaudium et spes*«, 53

⁹ »*Jeder Protest gegen die ungerechte Verteilung der Arbeitsmittel, gegen Wucher, gegen den Missbrauch des Eigentums — ist Sozialismus. Das Evangelium und die Apostel — um hier nur von der neuen Welt zu reden — predigen Kommunismus. Campanella, Thomas Münzer, die Wiedertäufer, teilweise die Mönche, die Quäcker, die mährische Brüder, der grössere Teil der russischen Schismatikern sind Sozialisten.*« A. HERZEN, »*Vom anderen Ufer*«, München 1969. str. 212

kretnu prošlost i konkretnu sadašnjost koja se naziva socijalističkom. Iako izvorno taj konkretni, tj. historijski socijalizam nije bio ni ateistični ni antiteistički pokret — dapače, kršćanstvo je aktivno sudjelovalo u njegovu izvornom oblikovanju — u svojem historijski relevantnijem zamahu on je to postao i bio.⁹ Njegova izrazito ateistička i antiteistička obojenost, koja je djelomično reakcija i na već spomenutu reakcijsku evangelizaciju, i to lošu, mnogih hijerarha i kateheta onog vremena, odnosno posljedica njihovog neispravnog odnosa prema radništvu,¹⁰ dolazi glavnim svojim dijelom od marksističke ideologije koja je na prijelazu iz XIX u XX st. ovladala velikim dijelom socijalističkog pokreta. Marksizam je u svojoj srži radikalni ateizam sa stalnom tendencijom k antiteizmu.¹¹ No kako on ima svoju protologiju i svoju eshatologiju, koje su kršćanstvu analogne, ali i potpuno oprečne, neka eventualna sinteza između marksizma i kršćanstva nije moguća.¹²

Socijalizam, međutim, nije isto što i marksizam. Iako je marksizam jedno vrijeme ovladao gotovo cjelokupnim radničkim pokretom — barem u priličnoj mjeri! — ipak taj međunarodni radnički pokret već odavno pozna je shizmu između komunističke — a to znači strogo marksističke! — i socijalističke internacionale. No socijalizam

¹⁰ Usp. više o tome: T. VEREŠ, »*Razgovor o Crkvi i Marxu*«, u »*Obnovljeni život*« (1978.) 5., str. 397—419.

¹¹ Usp.: Š. MARASOVIĆ, O.F.M. Conv., »*Mogućnost Crkve u teoriji samoupravnog socijalizma*«, izvadak iz doktorske disertacije, Zagreb, 1978.

¹² »*I nije nemoguće da se jednoga dana vidi neka kombinacija marksizma i kršćanstva. Ne može se znati koji će joj Arije, koji Pelagije dati svoje ime, svoj način, svoju boju... Takav spoj ideja mogao bi imati svoje vjernike i povezati, kao nekoć arijanizam, u zbraci duhova mnogo umova, pače i masa. To neće biti kršćanstvo.*« J. GUITTON, »*Isus*«, Zagreb, 1977., str. 273.

po sebi nije vlasništvo nijedne od spomenute dvije internacionale jer je stariji i od jedne i od druge. Postojao je prije njih, a postoji na neki način, ne samo u njima, nego i pored njih. Socijalizam poznaje, dakle, i svoj »povijesni«, a ne samo svoj »historijski« oblik. Povijesni socijalizam, to je onaj utopijski oblik, onaj oblik koji transcendirira konkretnost, koji joj se suprotstavlja kao bolja, ljudskija i — kad li-tad li — moguća varijanta. »Povijesni socijalizam« kao *aktivna* utopija jest trajno transcendiranje i egoističko-kapitalističkih i konkretnih historijskih socijalističkih društava. On nije vlasništvo nijednog sistema jer je vlastit svim ljudskim htijenjima i nastojanjima koji ne polaze od egoističko-potrošačkih pozicija. Riječ *utopija* se ovdje upotrebljava u aktivnom smislu, tj. ne u smislu apsolutno nemogućeg, nego u smislu trenutno neostvarivog, premda spoznajno već naslućenog. To spoznajno naslućivanje boljega dovoljno je realno da aktivno dovodi u pitanje, i teoretski raskrinkava, i stvarno i trenutno ostvarivo.

Krivo bi bilo, dakle, reći da je povijesni socijalizam, za razliku od historijskog, *irealan* pojam. Sve ono što je u povijesti aktivno i što tjera naprijed, što kritizira i sili na promjenu, na bolje, ne može biti irealno, jer su to realna događanja, čiji je uspjeh eksperimentalno provjerljiv. Zato i povijesni socijalizam jest realna i u društvu djelotvorna stvarnost, pristupna i kao kritika, i kao mogućnost, i kao nada.

b) Historijsko i povijesno kršćanstvo

I na kršćanstvo se daje primijeniti analogna podjela na »historijsko« i

na »povijesno«, pri čemu »historijsko« nije, niti može biti, zadnja riječ, to više što to »historijsko poznaje svoje naglašene oscilacije od »povijesnog« — nemirnog do »historijski« — smirenog, od naglašeno proročkog do naglašeno službeničkog.

O samim počecima kršćanstva imamo u sv. Pismu zapisan podatak koji nedvojbeno svjedoči kako je kršćanstvu imanentan aktivan odnos prema društvu, kako je kršćanstvo startalo sa dodirnom blizinom utopijskih mogućnosti. To je ono poznato mjesto iz *Djela apostolskih* u kojem je riječ o mnoštvu vjernika s jednim srcem i s jednom dušom, od kojih nitko nije nazivao svojim ono što mu je pripadalo, već im je sve bilo zajedničko. Nitko među njima nije oskudijevao, a svakome se dijelilo prema njegovim potrebama.¹³ Iako je to bio vrlo kratak period prve Crkve, on je ipak bio realan i »historijski«. No historijski proces je ubrzo krenuo nešto drukčijim smjerom. Privatni i kolektivni egoizam pokazali su se toliko žilavima da je spomenuta prva faza trebala da bude prebačena iz historijskog u »povijesno«, tj. u područje aktivne utopije.

Historijski tok je, dakle, zauzeo nešto drukčiji smjer, tako da se historijski odnos Crkve prema socijalizmu zaglavio i čvrsto ukotvio. Kao što je historijski socijalizam otkazao Crkvi i vjeri pravo postojanja, tako je i Crkva sa svoje strane, ne manjom jasnoćom, zbacila socijalizam. Pio XI. će, na primjer u svojoj enciklici *Quadragesimo anno* kategorički izjaviti: »Nitko ne može biti u isti čas čestiti katolik i pravi socijalista.«¹⁴ Iako Pio XI neposredno

¹³ *Dj 4, 32—35.*

¹⁴ »*Quadragesimo anno*«, 121.

prije te rečenice spominje i »vjerski i kršćanski socijalizam«, taj se naknadno u svijetu nije nigdje ostvario niti teoretski dostatno razradio. Tako je unaprijed i sama riječ *socijalizam* zamisliva samo kao ne-vjerski i ne-kršćanski pokret koji pravu vjeru potkopava, dok je opredjeljenje za socijalizam ipso facto odricanje od vjere, bar u njezinoj cjelovitosti. Kad već nitko ne može biti u isti čas i katolik i pravi socijalista, pravi socijalisti su prestali biti katolici, a katolici socijalisti.

c) Povijesno kršćanstvo nadilazi historijski, a integrira povijesni socijalizam

O inkulturaciji kateheze u socijalizam smisleno je govoriti samo onda ako postoji nekakav izlaz iz ukotvljenosti u koju su zapali historijsko kršćanstvo i historijski socijalizam. Sigurno je da će marksistička varijanta socijalizma i nadalje za katehezu ostati zatvorena, kao što će i kršćanstvo ostati za marksizam. Ali marksistička varijanta socijalizma nije jedino zamisliva, a ni konkretno kršćanstvo nije takvo da se ne bi moglo zamisliti i poželjeti bolje. Ako je ovo jasno, onda odmah u prvi plan izbija sva aktualnost povijesnog socijalizma i povijesnog kršćanstva. U svojim historijskim varijantama oni su činjenice, tj. nešto što je već učinjeno, što je *factum*, ali postoji i neki *faciendum*, postoji i nešto što tek treba činiti. Kad bi postojale samo činjenice kao *facta*, a ne i kao *facienda*, bili bismo osuđeni na trajnu reakcijsku katehezu. Inkulturacija bi bila promašena već u svojoj zamisli. Na svu sreću nije tako. Aktivna kateheza ima na raspolaganju golema područja povijesnog kršćanstva i povijesnog socija-

lizma kao izlaz iz historijske ukotvljenosti. Tek uz pomoć takvog izlaza moguće je iz reakcije prijeći u akciju. U zatvorenoj situaciji, u mat-poziciji ne može se ništa zbivati. Tu sve stane, a kako stane, tako i ostane.

Reakcijska kateheza polazi uglavnom — ako uopće polazi — od historijske zamršenosti te rješenje vidi, što je i razumljivo, jedino u kompromisima. Prava kateheza, kao, uostalom, i prava vjera, ne može praviti kompromise. Samim pomislom na neki mogući kompromis kompromitira se i vjera i kateheza. Naime, pri sklapanju kompromisa uvijek se s nečim raspolaže, nešto se stavlja u zagrade da bi se drugo postiglo, ponaša se, drugim riječima, »kao gazda«. A u području vjere u Crkvi nitko nije gazda, pa, logično, nitko ne može biti ni ovlašten na sklapanje kompromisa. A kako je prošlost gotova, ali ne i povijest, inkulturacija kateheze u socijalističko društvo mora u sebi integrirati i povijesno kršćanstvo i povijesni socijalizam. »Kršćanski socijalizam«, koji spominje i Pio XI., imao je svoje pionire, ali na njima se stalo. Ne čeka li on još uvijek u povijesnoj čekaonici pod šifrom *facienda*?

III. Ni hram u Jeruzalemu, niti Babilonska polja

Iako u kršćanstvu nije nedostajalo nagovještaja i proročkih uputa, društvene promjene su se ipak za mnoge odvijale neočekivano. Zbog svojega ateističkog i antieklezijalnog nastupa socijalizam je doživljen kao Božja kazna, nešto poput babilonskog sužanjstva. I jasno, sužanjstvo je privremena kazna, ona će proći, pa je niti ne treba uzimati previše ozbiljno. Starozavjet-

ni Izrael se, međutim, zavaravao, polažući nadu u hram u Jeruzalemu, u kojem je prebivala Slava Jahvina. Pokazalo se da su sasvim krivo postupali kad se na temelju nade u hram nisu u Babilonu htjeli ni ženiti niti udavati, dapače niti kuće graditi. Slava Jahvina napustila je hram da bi se on mogao srušiti (Ez 11, 22—25). A Jeremija im iz Jeruzalema s pravom poručuje: »Gradite kuće i nastanite se, sadite vrtove i uživajte urod njihov! Ženite se i rađajte sinove i kćeri! Množite se da se ne smanjite! Ištite mir zemlji u koju vas izagnah, molite se za nju Jahvi, jer na njezinu miru počiva i vaš mir!« (Jer 29, 5—9)

Kad bi, dakle, socijalizam za kršćanstvo i bio nešto poput babilonskog sužanjstva, onda bi i Jeremijine riječi imale analognu zahtjevnost. No povijesni socijalizam ipak nije to. Nema ni jednoga društvenog uređenja — niti ga je ikad bilo — koje bi se u tolikom smislu moglo i smjelo nazvati kršćanskim da bi se na njega smjelo nostalgично gledati kao na hram u Jeruzalemu. Ni u jednom od njih nema dovoljno »Slave Jahvine« koja bi tu nadu opravdavala. S druge pak strane, rečeno je da socijalizam, u nekim svojim varijantama, ima svoje korijenje u samom kršćanstvu. Ti korijeni nam a priori zabranjuju da ga na brzinu proglasimo »tuđom zemljom«.

No, ako i nismo potpuno u Babilonu — rebus sic stantibus — nismo niti kod kuće. Hrama u Jeruzalemu nema da bismo se natrag okretali, ali ni činjenična situacija nije kršćanstvu još postala dom. Sama od sebe ona to neće nikad ni postati.

¹⁵ Na pitanje A. Metlikovec: »Što bi trebalo prema sinodi posebno ispraviti u katehetskom zalaganju u nas?«, splitski nadbiskup dr F. Franić je odgovorio: »U nas se često opažaju dvije skraj-

A. Problematizacija inkulturacije kateheze u socijalističko društvo

Ako je situacija kršćana u socijalističkom društvu takva da nema ni »hrama« ni solidnog novog doma, onda bi se smjelo zaključiti da pravo shvaćena, i pravo provođena, inkulturacija kateheze mora izbjeći dva moguća ekstrema:

- a) neozbiljno shvaćanje novonastale situacije (nećemo graditi kuće, imamo u Jeruzalemu hram) i
- b) panično i nekritično prihvaćanje svega postojećeg kao zadnje riječi i jedinog rješenja (hrama nema, doma nema, tu si gdje si, uzmi što imaš i budi zadovoljan¹⁵!).

a) Mogućnosti kateheze u socijalističkom ozračju

Socijalizam, i to u svojoj cjelini, a ne samo u svom »povijesnom« obliku, ne stvara katehezi samo poteškoće, nego joj pruža i neke originalne mogućnosti života i razvoja. Te mogućnosti su stvarni »građevni teren« na kojem kršćani moraju podizati svoje »domove« kako bi se inkulturirali. Svojom teorijom društvene jednakosti i aktivnim nastojanjima oko ostvarenja te jednakosti, socijalizam je nepovratno pribavio simpatije svih onih koji zbog nejednakosti pate. Kao sistem koji radikalno stavlja u pitanje sve što postoji, otvara mogućnosti za nadanje boljemu, za planiranje ljudskijeg. U okolnostima

nosti: ili se ne prihvaća ništa od novoga ili se prihvaća nekritično previše.« F. FRANIĆ, »Suvremena kateheza na Rimskoj sinodi«, 1977., u »Crkva u svijetu« (1978.) 3, str. 243.

suvremenog života u kojima se vrlo intenzivno i vrlo brzo živi, brzo se i umara, brzo se troše i ideologije koje su bile izvori energije i elana. U socijalističkom ozračju ideologije su unaprijed osuđene na kratak vijek. Budući da je jednom nastupio kao pokret za pravdu i jednakost među ljudima, socijalizam, i onda kada zahiri, nosi te vrijednosti kao svoju kritiku i svoju nemirnu savjest. Kao što historijsko kršćanstvo ne može pobjeći pred kritikom svetosti svoje nauke, Objave i svojih svetih knjiga, tako ni socijalizam ne može učiniti da nestanu ideali s kojima je sam nastupio. Kao trajna grižnja savjesti svakog, pa i konkretnog socijalističkog društva, socijalizam ima mogućnost da i sam sebe postavi u pitanje. A sve su to suvremene priključnice za jednu istinsku aktivnu katehezu, to više što su navedene vrijednosti danas tražene i aktualne i među omladinom zapadnog svijeta.¹⁶ Te težnje, koje su socijalizmu imanentne, moraju biti prihvaćene kao vrijednosti. Ne samo se s njima taktički i metodički poigravati, nego prihvatiti ih u svoj njihovoj ozbiljnosti, vrijednosti i aktualnosti. To i jest ono specifično »tijelo« u koje bi se kateheza — a to znači i cjelokupno kršćanstvo! — trebalo »u-tijelo-viti«.

Socijalizam je, nadalje, nastupio kao pokret za revalorizaciju čovjekova rada. Društvenu jednakost i pravdu, koju najavljuje i programira, temelji upravo na činjenici rada, i to rada kao vrijednosti, a ne kao sramote. U Crkvi

¹⁶ »I giovani si trovano come sospesi nel vuoto, non sanno più a chi rivolgersi, privi di certezze e di orientamenti... anche la Chiesa deve finalmente lasciarsi investire prendendo iniziative coraggiose e originali.

Tal situazioni sono:...

— la drammatica situazione occupazionale;

— il bisogno di un vero cambiamento di strutture sociali;

su zamjetljive oscilacije u pogledu vrednovanja toga rada. U vrijeme kad je radništvo Evrope naprosto vrilo, Lav XIII. je u svojoj enciklici *Rerum novarum* smatrao potrebnim posebno naglasiti kako su tegobe i tjelesni rad, koji je također tegoban, posljedice istočnoga grijeha te je mala nada da se te tegobe mogu riješiti. Evo tog teksta:

»Što se tiče tjelesnoga rada, čovjek ne bi bio sasvim besposlen niti u stanju nevinosti. Što bi onda volja slobodno željela kao duhovnu nasladu, na to ju je kasnije (nakon pada prvog čovjeka) kao zadovoljštinu za grijeh u trpljenju nagonila nužda. »Prokleta ti zemlja u radu!« »Radom ćeš se od nje hraniti u sve dane svoga života.« Isto tako neće biti nikad kraja ni ostalim nevoljama na zemlji, jer su zle posljedice grijeha, koje treba podnositi, oštre, tvrde i teške. One prate čovjeka sve do smrti. *Ljudska je, dakle, vlastitost trpjeti i patiti...* Najbolje je promatrati ljudske odnose u onakvom stanju, u kakvom jesu, a nevoljama, kako smo naglasili, tražiti prikladno olakšanje od drugud.«¹⁷

Drugi vatikanski sabor nije zadržao takav pristup radu. Nije pretjerano reći da je upravo uvjerljivost pozitivnog pristupa radu — koji je socijalizmu vlastit — bila pred očima saborskim ocima dok su stvarali III. glavu pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*. Tu je riječ o radu isključivo u pozitivnom smislu, tj. kao o sudjelovanju na

— la rivolta contro l'immobilismo che a loro sembra uno scandalo;

— la disattenzione per una più vera giustizia;

— la mitizzazione dei beni di consumo, offensiva della sobrietà e della povertà.« MONS. ALDO DEL MONTE, »Mondo giovanile: evangelizzazione e catechesi«, u *Via, Vita e Verità* (1978.) str. 20.

¹⁷ »Rerum novarum«, 14, u R. HRASČANEC, »Socijalni katolicizam«, dokumenti Crkve, izdanje Velikog Križarskog Bratstva, Zagreb 1942.

Stvoriteljevu djelu, i kao o činu vladanja nad svim stvorenjem.

»Za vjernike je jedno sigurno — kaže se u *Gaudium et spes* — pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim ljudi tokom vjekova nastoje da poboljšaju svoje životne uvjete, promatran sam u sebi, odgovara Božjoj zamisli. Čovjek, stvoren na sliku Božju, primio je nalog da sebi podloži zemlju sa svime što ona sadržava, da upravlja svijetom u pravednosti i svetosti te priznajući Boga stvoriteljem svega k njemu upravi sebe i sveukupnu stvarnost da time što su sve stvari podvrgnute čovjeku bude ime Božje slavljeno po svoj zemlji.

To također vrijedi i za najobičnije dnevne poslove. Muževi i žene koji, obavljajući za sebe i za svoju obitelj sredstva potrebna za život, tako razvijaju svoju djelatnost da prikladno služi društvu, s pravom mogu smatrati da svojim radom dalje razvijaju Stvoriteljevo djelo, da služe dobrobiti svoje braće i da osobnim radom doprinesu ostvarenju Božje zamisli.«¹⁸

Pomaci u naglascima su, dakle, više nego očiti i jasni. Jasno je i to da oni nisu samo »taktika«, nego da su naprosto uvid i opredjeljenje. S tim pomakom pomaklo se i nešto što spada u cjelokupnu antropologiju, čiji je rad integralni dio. Za katehezu ovo ne može biti bez značenja, pogotovu ne za onu katehezu koja želi biti aktivna.

No ti pomaci u naglascima nisu primjetljivi samo kad je u pitanju valorizacija čovjekova rada nego i kad je u pitanju tretiranje privatnog vlasništva.

¹⁸ *Usp. i govor Pavla VI. u Ženevi prigodom 50godišnjice O.I.T.-a »Crkva i rad danas«, dokumenti 23, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1969. Vrijedno je usporediti i: V. MIKEČIN, »Katolička socijalno-politička doktrina i socijalizam, u njegovoj knjizi »Rušenje dogme«, Školska knjiga,*

*tva. Pio XI. u Quadragesimo anno kaže da »... ne valja što neki tvrde da vlasništvo i njegovo pošteno vršenje imade iste granice, a još manje valja tvrdnja, da se pravo svojine umanjuje ili gubi samim zlim upotrebljavanjem ili neupotrebljavanjem»¹⁹ (podcrtao Š. M.) Pavao VI., naprotiv — pozivajući se i na *Gaudium et spes*, 71, &6 — kaže: »Opće dobro, dakle, ponekad traži eksproprijaciju, ako neki posjed — zato što je prevelik, što se slabo ili nikako iskorištava, (podcrtao Š. M.) zbog bijede koju prouzrokuje ostalom stanovništvu, zbog znatne štete nanesene interesima zemlje — priječi zajednički prosperitet.«²⁰*

Vidljivo je već iz samih ovih tekstova ne samo da socijalizam pruža neke mogućnosti za aktivnu katehezu, nego i to da njegova prisutnost u svijetu već vrši utjecaj na specifikaciju kršćanskog zauzimanja stava.

b) Opasnost od politizacije vjere i kateheze

Sve što je dosad rečeno o socijalizmu, rečeno je o njemu kao o vrijednosnom sistemu društvenog uređenja prikladnom za kršćansku inkulturaciju. Ali postoji i veliki problem koji je s tom inkulturacijom u vezi. Taj problem se zove: *politizacija*.

U svim dosadašnjim društvenim uređenjima i političkim sistemima — uključivši i socijalistička društva! — politika još nije prestala biti »otuđenje« u onom smislu kako ga je zamišljao Karl Marx u svojim ranim radovima. Politika je još uvijek »ono čime se ba-

Zagreb 1976., str. 163—198.

¹⁹ *Quadragesimo anno*, 47.

²⁰ »*Populorum progressio*«, 24. *Usp. s tim u vezi i: F. FRANIĆ, »Teologija i revolucija«, u »Crkva u svijetu« (1971.) 2, str. 88—100.*

ve političari«, tj. njihovo područje djelovanja *od* kojega i *za* koje oni žive. Općinstvo ima utjecaja u to područje djelovanja samo onda i samo onoliko kada i koliko mu to dopuste aktivni političari, odnosno, u revolucionarnim prevratima, koliko samo prigrabi. Zato je »politika«, umjesto bavljenja javnim i zajedničkim problemima, postala pitanjem opredjeljenja za ili protiv određenih političara koji su sebe poistovjetili s politikom. Tako je pojam »političkog opredjeljenja« postao pojmom odnosa prema političkom »režimu«, a ne prema javnim problemima od zajedničkog interesa.

Kršćanstvo općenito, a kateheza kao način njegove inkulturacije posebno, ne mogu biti apolitični u tom smislu da postanu irelevantni u društvenom životu. To bi bilo reduciranje kršćanstva od inkarnacije na sterilnu ideologiju. Ali ono ne smije biti niti sredstvo agitacije za ili protiv nekih režima. To bi bila njegova politizacija, a to znači da bi se opet svelo na ideologiju. Inkulturacija kateheze ne smije biti motivirana politikom ni onda kad nekomu ide u prilog kao ni onda kad mu ne ide u prilog. *Inkulturacija* se ne smije shvaćati kao *in-partija-cija*. Kateheza mora sačuvati svoju izvornost, originalnost, inicijativu, sposobnost da ugrađuje cjelovitu Radosnu vijest u određeno društvo i u određenu kulturu, a ne samo ono što je politički trenutno oportuno.

c) Katehiziraju se ljudi, a ne politički dokumenti

Kad se govori o socijalizmu kao kulturi — a ovdje je samo o takvom socijalizmu riječ! — ne smije se smetnuti s uma da programski zacrtani ci-

ljevi društvenog preobražaja mogu nekad biti više formulacija *željenog* usmjerenja nekih agensa društvenog života nego teoretski izričaj *stvarnog* života. Moguće je, na primjer, da mnogi ljudi i u socijalističkim sistemima žive sasma buržoaskim životom, poticani na rad jedino pohlepom, posjedovanjem, bogaćenjem itd. I u samoj teoriji postoje još mnoge praznine, kao na primjer: bliskost između etatističkog socijalizma i društvenog kapitalizma; nejasna granica između grupnog i društvenog vlasništva itd. — koje se mogu vrlo lako iskoristiti za produžetak starog načina života s novim vokabularom. Taj je uvid za katehezu bitan! Kateheziraju se, naime, ljudi, a ne politički programi. Katehiziraju se čovjekove kulture, ali ne i tvrdnje o tim kulturama (koje se ne moraju poklapati!). Inkulturacija kateheze u socijalističko društvo, prema tome, ne smije biti adaptacija katehetskog vokabulara i eventualno nekih praktika na političke programe i dokumente, nego ukorjenjivanje upravo u onu »shizmu« koja postoji između programa i života, ukorjenjivanje u onu »strast« i u onaj nemir koji se iz tih dokumenata dadu rekonstruirati i u samu konkretnost, koja također poznaje svoju apologetiku. Socijalizam je društveno uređenje u *nastajanju*. Programi su samo jednim dijelom ostvareni, a oni dugoročni samo jednim dijelom i ostvarivi. Međutim, »nagon« i njegova tendencija razvoja realni su i provjerljivi. Oni su, kao takvi, fenomenologija konkretnog čovjeka koji se katehezira i kao takvi su fenomen njegove kulture. Ali i žilava apologija postojećih stanja ili konkretnih nedosljednosti — bilo da se zbiva izrijeком bilo prešutno — također spada u ovu domenu.

Takav pristup stvari ne vidi u socijalističkom društvu posvuda socijaliste, kao što ni u kapitalističkom ne vidi posvuda kapitaliste. I u socijalizmu — iako je provedena revolucija — postoje još uvijek takve »proturječnosti« da se na njima mogu s vremena na vrijeme uspostaviti tzv. centri moći koji polit-ekonomski označavaju novu varijantu kapital-odnosa. Osim toga, i u socijalizmu je ne samo moguće nego je to i realna pojava, da i pojedinci i grupe za svoju društvenu aktivnost, odnosno za svoj rad nemaju nikakav viši ideal doli *imati* i *trošiti*. Potrošački mentalitet je udomaćen i u socijalističkim društvima, kao što kateheza mora sasvim ozbiljno uzeti u obzir ukoliko ne želi katehizirati dokumente. Aktivna kateheza nema potrebu da preskače činjenice baš zbog toga jer ih aktivno transcendirira i inkarnatorski rješava.

B. Problematizacija katehete u socijalističkom društvu

Govoriti o katehezi isto je što i analizirati rad katehete te donositi neke savjete, planove i pravila njegova djelovanja i ponašanja. *Kateheza je katehet — bilo pojedinačno bilo kolektivno koncipiran — u akciji.* Zato su problemi kateheze sinonim za probleme katehete. Prevedeno u naš kontekst, cijeli se problem može preokrenuti u postavljanje pitanja o mjestu kateheze, o njegovim mogućnostima u socijalističkom društvu. Aktivna kateheza, o kojoj je riječ, samo je drugo ime za katehetu kao čovjeka vjernika, apostola i proroka koji se u društvenim događanjima i u povijesnim zbivanjima drži tako da ne dopušta da se činjenice događaju bez i mimo njega — a to znači bez i mimo Crkve. Naprotiv, on je, od-

nosno nastoji biti, aktivno prisutan već u fazi »činjenja« da bi i ono »učinjeno«, ono »činjenica« bila i njegovo, tj. i Crkveno djelo. Međutim, takvi katehete su više želja nego stvarnost, a takvo stanje ima i neka svoja tumačenja, kao npr.

a) Nezavidno mjesto katehete zbog idejne nesigurnosti

— Na svim područjima, na kojima se danas izgrađuje socijalizam, izgrađuje se onaj »historijski« socijalizam, koji karakterizira i nepomirljiv stav prema vjeri i Crkvi. Za taj tip socijalizma je vjera nešto što će, i što mora, jednom nestati. Ona se samo podnosi, a odnos prema Crkvi uvijek je određen koordinatama cilja, tj. nestanka vjere i Crkve, i političke razboritosti. Takav socijalizam se u svojim staljinističkim i etatističkim varijantama pokazao dovoljno krutim da je u katehete ulio trajnu nevjericu i ikakvu mogućnost razvijanja nečega što se zove »socijalizam«, pa bio to i kršćanski. Zauzet je stav prema onoj narodnoj: »Koga zmija uji, ti se i gušterice boji.«

— Osim toga, nestrpljenje nekih tzv. lijevih katolika, njihov manjak originalnosti i vlastite alternativne misli, izgleda da su razlogom što u nekim dijelovima svijeta teolozi lijeve orijentacije olako »pokrštavaju« i sam marksizam.²¹ Pretjeranost jednih uvijek može biti argumenat drugima o iluzornosti svakog nastojanja. Između Scile i Haribde ne postoji neka treća mogućnost, misle tada.

²¹ Neki to predbacuju teoretičarima »teologije oslobođenja«. Usp. E. SCHILEBEECKX, »Kritische Fragen an die Theologie der Befreiung«, u »Orientierung« (1979.) 2, str. 19—21.

— No vjerojatno najozbiljniji razlog za neupuštanje ni u samo razmišljanje o socijalizmu, kao o mogućoj kršćanskoj kulturi i vrijednosti leži u samom socijalnom porijeklu dotičnih kateheta. Poznato je da je za ideje socijalizma pojam radništva, i to onog industrijskog, jedan od abecednih pojmova. A to je upravo ono radništvo koje je, bez iznimke, u svim evropskim zemljama najodsutnije iz crkvenog i vjerskog života. To je slučaj i na našem prostoru. Katehete, pak, većinom su seoskog i seljačkog porijekla. A takav socijalni sastav kateheta, uz gore spomenute načelne poteškoće, čini sa svoje strane problem gotovo zaokruženim. Nije stoga nikakvo čudo što se u tako zaokruženom problemu znade ponuditi malograđanstvo kao jedini izlaz iz situacije. Malograđanština se znade prikazati kao uspjeta »sinteza« starog i novog te kao takva ujedno i kao najkraći i najprokušaniji put do cilja. No kako ona nije ni jedno ni drugo, malograđanština ostaje trajna opasnost za katehezu i zavodljiv pjev Sirene za katehetu.

b) Zahtjevnost osobnog primjera

U *Poruci Božjem narodu* kaže se i slijedeće:

»Riječ oslonjena na živu predaju na taj je način živa riječ za naše vrijeme. Izrazi kao što su svjedočanstvo, osobna zauzetost, »inkulturacija«, crkveno djelovanje, duhovni život, osobna i liturgijska molitva, svetost — kazuju istu stvar, to jest svjedočenje . . . Zato se kateheza ne može odijeliti od žive i stvarne životne zauzetosti: »Neće oni koji govore: Gospodine, Gospodine . . .« (Mt 7, 21)

Jedna od glavnih zadaća kateheze danas jest u tome da se uvode i potiču novi oblici one žive i stvarne zauzetosti, osobito na području pravde.«²²

— Budući da socijalizam za jedan od svojih ciljeva ima i što je moguće veću jednakost među ljudima, a kako ona odgovara i kršćanskim nastojanjima i idealima, kateheza ne može preći preko činjenice čovjekova egoizma koja i jest glavni razlog nejednakosti i nepravde. Svaki je pokušaj za uspostavljanjem pravde i jednakosti među ljudima promašen ako ne računa s fenomenom grijeha i egoizma. Grijeh i egoizam su temeljni razlozi koji postuliraju i potpiruju i konzumizam, i panseksualizam, i monopole, i ratove itd.

Borba protiv grijeha u koju naočigled konzumentskog razvrata nužno spada i ponovno razvijanje smisla za askezu, kao i njezino prakticiranje! — eminentno je vjersko područje i zadatak. Kao što su jedino uvjerljivi socijalisti samoprijegorni ljudi, tako su i u socijalističkom kulturnom ozračju kao praktičari aktivne kateheze prihvatljivi isključivo ljudi sa smislom za samoprijegorni i asketski život. Malograđanski sirenski pjev uspijeva zaglušiti taj zov trenutka.

— Osim toga, socijalizam poznaje također enormno brz industrijski razvoj koji su imali za posljedicu sve one duševne i traume i praznine koje karakteriziraju suvremena industrijska društva. U novonastalim situacijama ljudima je pošlo za rukom da zadovolje — dapače čak da u tom i pretjeraju! — tzv. osnovne životne potrebe te se nalaze pred problemom slobodnog vremena u kojem se neminov-

²² »Poruka narodu Božjem«, 10.

no moraju susretati sami sa sobom, tj. jedina nezadovoljena potreba je ostala ona duhovna i duševna, ostao je glad za Bogom. Ne govor o Bogu, filozofiranje, agitiranje, nego Bog sam je u pitanju. Kontemplacija, kao direktni susret s Bogom i način stjecanja osobnog iskustva Boga, drugi je zov vremena koji postavlja suvremenog katehetu pred zahtjev vlastitog molitvenog i kontemplativnog iskustva. A to je nešto sasvim drugo od »službeničkog« katehiziranja. »Službeničko« kršćanstvo može donekle zadovoljiti i udovoljiti potrebama malograđanskog ambijenta, za socijalističko ozračje traže se već proroci. I nije isključeno da poneki katehete upravo zbog straha pred tim zahtjevima osjećaju averziju i prema samoj ovoj temi. Lakše je, naime, socijalizam proglasiti zlom »ex toto genere«, nego na sebe preuzeti sve konsekvencije proročkog poslanja. »Egipatski lonci« su trajna napast za neodlučne i slabe, a aktivna kateheza takve najmanje treba.

Zaključak

Kad Ernst Bloch kaže: »U religiji je najvrednije to što ona stvara heretike«,²³ onda možemo tu njegovu tvrdnju nadopuniti našom analognom: »Najvažnija uloga i usluga heretika u odnosu prema Crkvi jest ta da ih Crkva prepoznaje kao *svoje* heretike, tj. kao krive interpreatore *svoje* vjere. Ona u njima vidi na krivi način *svoju* vjeru. Tako isto i Blochovu tvrdnju da Crkva nosi Bibliju kao *svoju* lošu savjest²⁴ možemo ne samo odbacivati ili prihvaćati

²³ ERNST BLOCH, »Atheismus im Christentum«, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Mein, 1968., str. 23.

nego i transponirati na analogno područje suvremenog historijskog socijalizma. Bilo bi veoma neodgovorno s naše strane sasma »akademski« studirati i promatrati kako marksisti Blochove orijentacije iz Biblije cijede ateizam — kojega u njoj sigurno nema — a da mi u socijalističkom pokretu i u njegovim tezama ne otkrivamo kršćanske zasade — kojih zbilja ima. Reći, stoga, da je bavljenje tim problemima, tj. ozbiljno uzimanje u obzir činjenično postojanje socijalizma u razvoju kao kulture društvenog života, opasno tjeranje vode na mlin onima koji ruše vjeru u Crkvi, bilo bi isto kao i prepustiti Bibliju E. Blochu da je samo on studira i interpretira.

Ako se, dakle, o inkulturaciji kateheze u socijalističko društvo želi samo diskutirati, onda treba *znati* i onu Isusovu: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!« (Mt 6, 24), a ako se usto želi u tom smislu nešto i poduzeti, onda bi u to trebalo i *vjerovati*.

²⁴ »Nur: die Kirche ist nicht ganz die Bibel, aber hatte sie immer wieder als ihr schlechtes Gewissen! Tolstoj rief demgemäss nicht Haeckel, sondern die Sätze Jesu gegen sie auf.« E. BLOCH, nav. dj., str. 41.